

INTERVJU MED TEODOR ANDERSSON

... å eget nog- då var dä nästan omöjligt å få tag i nå mjölk ... för dä va inga affärer som hade mjölk ...

- Men hade inte bruket lantbruk då?

- Joo, men dä gick nästan åt åt herrskape. Ja dä va ju dom som arbeta på jordbruke. Dom fick sin mjölk där. Å jag tror att dom fick nå liter gratis. Dom hade bara en å sjutti i dagpenning då på tolv timmar så dom fick bara ... å dä va så långt efter sen jag gifta mej hade dom inte fått nå mer betalt. Men då tror jag att dom hade nå liter mjölk. Å så feck dom sätta potatis på bolages. Ja vi hade ju på bolages vi å men vi fick ju sköta dä själv, både sätta å ta opp, men åt dom så satt bolage. Ja, dä gjorde dom. Så dä hjälpte ju opp lite dä förstås.

- Hade dom det liksom sämst ställt dom, dagsverkarna?

- Jaa, dä hade dom nog. Dä va nog - ja jag kan inte sälja om dä var nåra i verke kanske som hade lika dåligt, dä kan jag inte yttra mej om. Inte var'e mycke inte. Å när dom börja å bygga fabriken så var dagpenningen 24 öre i timmen. Men dä ökas opp ganska fort dä. Så vi hade - dä va inte vi mä dä dä vart fackföreninge - fackföreningen va vi mä i, men vi kom inte mä i avtalena, utan vi feck resonera själv på våarna, ackorde.... kunna vara en tre stycekn då som geck in å resonera mä basen själv, doktor Sundblad.

- Och då skulle ni göra upp med honom då?

- Då feck vi göra opp mä han. Men på vintern då, ...

- Varför hörde ni inte till avtalet?

- Ja jag vet inte va dä berodde på egentligen.

- Vad var ni anslutna till för förbund då?

- Ja tesammans mä - pappers.

- Men fanns det inte järn och metall här också?

- MM. Men vi tillhörde inte nån vi inte. Men när ni kommer till David Eriksson - han tillhörde järn å metall han. Å han var den - han va mä i första styrelsen. Jaa.

- När bildades pappers då?

- Ja dä var strax efter sen fabriken hade börja.

- Så innan dess så fanns det inga avtal för dem som arbetade?

- Nä - joo.

- Men ni sa att ni tillhörde en fackförening ändå. Vad var det för en då?

- Nej, jag tillhörde bara pappers jag, eller sågverksindustrin kallas dä då, men dä samma i alla fall, fast dä ändras namn. Nu är' sammanlaget pappers å skogen å sågverkena. D'å ett dä nu.

Förut var då olika.

- Hur var det med förtjänsterna nu när ni skulle göra upp det så där man mot man? Hur gick det till?

- Ja, då feck vi rätt skapliga ackord. Så då va ackord då så vi hade inte nå mä ... att göra, utan då va rent ackord då - för varje stock. Så då hade bolage skicka mä en räkrare som kontrollant, så inte vi fuska.

- Var det svårt att fö förhöjt när ni ville ha det?

- Ja d'ä klart, inte gick då lätt inte. Men då vart ju lite mera än va vi va van förut. Då tyckte vi då va bra ändå.

- Blev det aldrig några tvistigheter då?

- Ja inte på då inte. Men sen då på rätta avtale. Då vart då ju. Å då va en strejk under byggnation. Men då va då inte nå många som va organisera. Å då va då syndikalister. Å då va såna som komma hit, som va rallare å så där då mesta, å dom tillhörde nån syndikalistförening. Så då vart då en strejk en måna. Men då fick vi börja arbeta för - var'e två öre mindre i timmen - än när vi geck i strejk. Då va dålig ordning då se. Men sen då vart då den här fackföreningen, å då vart då ju bättre.

- Sympatiserade ni med syndikalisterna annars?

- Nå då gjorde vi inte. Inte dom där gamla som va här inte. Då va såna som kom då. Å så öka ju timpenningen lite då å då. Å då va - ha haft nån par tre strejker. Hade en strejk på sex månar, som den här föreningen skötte.

- Hur gick det då?

- Jaa, jag minns inte så noga, men vi feck ju lite påökt. Men inte va då mycke inte. Så både vi å bolage förlora nog.

- Ni fick gå på underhåll då från fackföreningen?

- Ja, men då va så lite då å på den tiden så. Då var visst åtta kronor veckan tror jag.

- Det var inte mycket.

- Näej.

- Har ni varit aktiv i fackföreningen?

- Då har jag vare.

- Vad har ni haft för syssla?

- Ja jag har inte haft - jag har inte direkt vare mä i styrelsen jag. Revisor har jag vare. Å så var jag uppbördsman från första början.

- Och skulle ta upp kontingenten då?

- Ta opp kontingenten. Å då va inte så roligt på den tiden när då var ungefär lika mycke kommunister - eller kommunister säger ja - syndikalist - som då va i fackföreningen. För då va många som inte alls villa gå mä i en fackförening. Så då va lite krångligt på den tiden. Inte ä då som nu inte.

- Är alla mer villiga nu, menar Ni, att gå med?

- Jaa, nu ä dom ju mä så gott som allmänt. Jo jag undrar nu om inte - om bolage sköter kontingenten nu tro? Ja, jag kan inte säga, men då har vare frågan om'et sen jag sluta.

- Hur hög avgift hade ni då?

- Jaa då var inte så hög avgift då inte. Ja då va olika då å. Då öka då å efter hand. Första tin var då ju bara lite. Ja minns inte hur mycke jag hade jag på slute. Sämt där skulle man ha skrive opp, då skulle ha vare roligt nu.

- Det finns väl i några gamla papper.

- Joo, då finns då nog.

- Så man gjorde skorna helt å hållet för hand?

- Javisst. Alla som skulle ha en bra sko så skulle då va skomakarn som gjorde't.

- Hur länge dröjde det då, innan man kunde köpa färdiga skor här?

- Jaa - då dröjde nog inte så länge. Då geck ju mens jag var pojk då. Men genom att jag gjorde skorna själv så. Å då feck man köpa nåtlingar, vilket man inte får nu. Så man nåtla på fabrikerna. Då fordras fina maskiner å allt för te kunna nåtla fint. Men då fick man köpa - fick man välja va man ville ha. Då var då ju bara å bottna dom. Jaadå.

- Vad gjorde pappa för skor då?

- Han gjorde alla sorter. Både finare å grövre å pjäxer å stövlar å.

- Vad hade han för kunder här då?

- Jaa först å främst så kan jag nästan säja att han hade allt herrskape. Så han hade amiral Lindmans - han var ju här. Men då var han här mä familjen bara på somrarne. På vintrarna var dom i Stockholm. Men då sparde dom ihop tills dom kom hit. För då var väl nå billigare här kanske. Dom hade bara en husföreståndarinna som var här på vintern.

- Så han lagade alla deras skor då?

- Jaa. Å sen åt förvaltarn då. Å sen var då ju mycke - inte så mycke som d'ä i dag förstås inte, men då va ju - å så sen - då va tre skomakare på norra. Å dom hade överfullt mä skor allahop te laga. Han hade en hög så stor så jag förstår inte att han inte tog fel. Men för då mesta så var då te göra nytt. Å på vintrarne då vart då lite folk här när sågen slogs igen å brägårdarna kom härifrån ... så då bruka då vara lite te arbeta. Men då bruka han göra toffler åt - damtoffler - å grövre lågskor å så där då bara. Då gick då på vörn när folke kom.

- Så han hade bra arbete jämt han?

- Då hade han jämt, fast då var ju lite betalt.

- Jaså var det det?

- Ja då var då. Så han gjorde långa skift. Han brukar börja klocka sju på morron men han höll nog på te tolv å däröver nästan varenda kväll. Långa skift gjorde han. Så när vi åt kvällar å fick gå å lägga oss, då ville han att mamma skulle - då ville han ha råssill å kall potatis å äta när han skulle lägga sej, för då sover man gott på sa han ... Jodå så då knalla å gick. Å då hade han arbeta skomakargesäll - inte den Knappen som - fadern åt den här Knapp som är nu inte utan åt farfar åt han. Dom hade arbeta som skomakargesäll i lag fast då hade inte jag nå reda på, utan då va va han tala om. Så när han byggde gården - för då va ju inte nå egnahemslån eller nånting på den tiden - då fick han börja läder te Knappens under hela den där tiden han gick där å betala den som byggde gården å te virke å så där. På då vise krångla han sej fram.

- Vad hade dom för skor i arbetet här, karlarna?

- Jaa - på sömmarn så hade dom lågskor. Då fanns inga träskor då ... nå, inte vet jag nån som hade inte. Men en del utav dom som va stabb-läggare minns jag som gick barfota, fast dom hade sånt där jobb. Då vart väl en träning då å. Men annars så var då nog lågskor som var då mest begagnade. Å på vintern då så var då ju stövlar eller pjäxer. Å så skulle han ha finare skor då så va då som åt fruntimmersskor, så va då rossläder dom kalla fram. Då va utav häst då. Å bakskaftena å så där då kalla dom för hästavfall. Då va också hästläder. Så då va finare än smorlädret så att säga. Å ja vet inte - ja under den tiden som pappa höll på då tror jag inte då var just nå damer som hade lågskor utan känger.

- Och barnen - vad hade dom?

- Ja dom gjorde skor åt dom å då. Många sydde hop tygskor å lite utav varje.

- Tygskor?

- Ja. Skor utav ... å så där. Då vill säja då gjorde dom då själv. Dom var händig fruntimerna.

- Men höll det?

- Jo dom tog mångdubbelt till suler. Ja jag har gjort - då har jag gjort sen jag vart gift å haft annat arbete - sytt mycke tygskor.

- Till barnen just?

- Alla skidåkare skulle ha tygskor i tiden. Å så skulle dom ha medar här fram som stog upp, så dom hade inga andra bindslen. Gjort mycke såna.

- Så ni använde vadmal då?

- Jaa, vadmal. Bruka man sy ihop inunder - jag hade skomakarmaskin då förstås - bruca ta en fem suler å så där å sy ihop ... å så hade

man tjockt läder härkring tån ... dom hade inga andra bindslen. Då där hade dom innan dom börja me dä här bindslen dom har nu.

- Så Ni har haft skomakaryrket lite grand som extraknäck?

- Haft dä som extraknäck. Har laga mycke skor ... första årena jag var gift, trots att man fick vara tolv timmar på fabriken då för sti. Men då var dä en skomakar annan som gjorde - å förresten, han har väl en doter som finns kvar här än - han heta Engström. Då kom han hem å sålde jultidningar ett tag. Å då satt jag å laga skcr. Då fråga han om jag tyckte dä va riktigt när jag hade valt ett annat yrke te fortsätta så där å dom gamla mästrarna - han kalla sej själv för en gammal mästare - ska gå utan sa han. Jamen är ni utan då, så ni inte har lagning sa jag. Jag trodde att dä var som förut jag. Då ginge jag inte å sålde jultidningar i sa han. Ja är dä på då vise, Engström sa jag, då ska jag bara laga dä som jag har, sa jag, å sen inte ett par mer - nå annat än åt familjen sa jag. Ja dä sa han ingenting om.

- Så Ni tog arbete för dom då?

- Jaa. Å dä gjorde man ju. Å dä är ju inte riktigt när som - när dom skulle leva på't å jag hade min utkomst ändå. D'ä ungefär lika som - om vi säger som fiskarna. D'ä många nu som när dom har friskiftena som ligger ute å fiskar å skaffar sej fiskredskap å då kan dom ju sälj lite billigare än dom andra. Dom tar slut fiskarna på de slute om int då blir nån ändring.

- Jaså, det är så många som fiskar nu?

- D'ä många.

- Hur var det med fisket förr då?

- Då var dä bra. Då var fiskarna fin. Vi har aldrig svält av nån fisk inte. Bara här nere i ... vi kallar. Som liten så börja jag å - då skrädde dom såna där fyrkantsbjälkar å all den där barken den skjussa dom i sjön bara. Då bruka man gå efter lederna å sätta ut en å en krok. Tänk va ål man fick. Dä va ål i marken. Jaa. Så jag tror att - jag var väldigt förtjust i ål då - men nu vill jag inte si dom. Jag tror jag åt mej le på nå vis, fast jag inte vet åv'et. Joo-då. Å så hade man - band man ryssjer då å satt ut då. Dä va aldrig snåla på nån fisk i.

- Band ni ryssjor själv?

- Jaa. Dä börja jag när jag gick i skolan. Dä va yrkesfiskare innan pappa byggde som vi bodde granner mä, å han var fiskare åt amiral Lindman.

- Vad hette han då?

- Han heta Strid. Men tänk han var så egen gubben - han var bra gammal - så att han villa inte lära mej inte. Men jag såg ju hur han gjorde när han band, så jag lärde mej på dä vise. Sen då räkna jag masker å allt på ryssjerna hanses ... så dä vart ju lite krångligt i början men sen man hade gjort någe så gick dä bra. Men nu är'e slut. Men ja har somerstuga ... ute i Vintergatan. Alldeles ve Långsunde. Har ni vare dit nån gång? - D'ä fint där.

- Hur länge har ni haft den stugan?

- Jaa den har jag väl haft en tjugefem år tror jag. Men då hade jag en mindre här ute på Katthave dom kaller. Men där vart ju vattne så dåligt genom fabriken.

- Var det vanligt att man hade stuga ute?

- Jaa - inte så mycke som nu inte. Nu är dä ju förfärligt mä stuger. Men då börja bli mer å mer. Jag var inge gammal när jag byggde den där ute på Katthave inte. Men då byggde jag den ... då var jag väl inte mer än en - ja, sexton, högst sjutton år. Men man hade intresse för de där.

- Fick ni spika upp sådana där stugor som ni ville?

- Ja då så. Inte fråga vi nån inte. Å dä var på bolages dä. Inte hade vi betala nå heller. Men nu är'e ju annat. Nu är'e - Vintergatan ä byggnadsförbud. Där får man inte bygga nå nytt inte, men nu håller han på reparerer den i alla fall. Men han måste skriva fördä å få. Å då ville han öka ut na åt sjön. Nu är'e ju - skar'e ju vara - jag kan inte säga om d'ä två eller trehundra meter ifrån strand, man får inte bygga nämare. Å då ligger bara - ja, om d'ä som rumme här brett ligger hon. Antagligen har'e vare fäbodvall där, så d'ä gräs där. Ända ställe på hela Vintergatan. Å sandbotten. Så d'ä fin badstrand. Platsen kan man ju inte få tag i finare. Å förresten, stugan ä bra å. Men då hade vi veranda på nysida, å dä va den som börja på bli dålig, för dä hade ju regna in å - den fyck han bygga ut. Han feck riva verandan å göra väggen där. Man han feck inte öka.

- Jaså, han fick inte bygga ut den?

- Nää. Men uppåt då fick han bygga ut lite. Å så har han verande ve gaveln i ställe, så dä blev mycke bättre. Hon är storå nu.

- Den där allra första stugan ni byggde - hur mycket kunde ni vara därute? Var det på söndagarna då?

- Ja, dä va inte alla söndagar heller. Å sen jag kom på - sen fabriken vart - då var'e ju aldrig nå slut för då arbeta man ju - då hade man ju såna där skift, så dä var bara två skiftlag som körde. Sex te sex. Å på söndagarna hade vi ju reperationer på tågerna. Men då feck man lära sej då utåv montörn som var här å montera opp.

- Så det skulle ni sköta själva?

- Jaa. Hade ackord på dä. Men dä gick åt en söndasförmidda. Så då vart dä slut alldeles te fara på sjön. Å den som montera opp dom, han hade permission från första världskrige för te komma å montera opp dom här. Dom villa väl sälja tyskarna förstås. Så han kunde inte språka nåt svenska inte.

- Kom det mycket folk hit då när fabriken skulle byggas?

- Ja dä kom mycke folk hit då.

- Var kom dom ifrån då?

- Ja dom kom från alla håll. Men när fabriken skulle köras igång - såna som var hemma på fabriksjobbe dom kom nog i första hand från Sundsvalssdistriktena. Genom att dä va mycke fabriker där.

- Ni sade att dom byggde bostadshus också.

- Jaa, då börja dom mä samtidigt som dom börja bygga fabriken. Så att dom var ju färdig så gott som. Hela raden här nedanför järnvägen bort på norra byggde dom då. Å så byggde dom där jag feck bo där på - dom kalla då för Hästbacken på den tiden - mitt emot Konsum i alla fall. Så dom rev dom då å byggde dom där små. Då var två fastigheter där då. Å så sen hände i Krylbo dom kallar byggde dom.

- Och där fick ni rum och kök då?

- Där feck vi rum å kök, å elektriskt lyse som inte fanns på nåt annat ställe då. Då fanns ingen fotogen å köpa heller se, utan - men då satt dom in då i dom där nya dom gjorde. Så då var dom första som feck elektriskt lyse på Iggesund.

- Det var en nyhet då?

- Då var en nyhet som var bra.

- Ja, det förstår jag. - Hur hade ni det hemma med möbler och så där?

- Ja, då var ju bara gammalt. Men då när vi - ja jag köpte inte nå mycke nytt så länge vi bodde hemma inte - då hade jag en liten kammare oppå. Där hade jag skrivbord å så hade jag köpt en soffa. Å nå mer behövde jag inte där. Å så sen gummam min hon hade - hon bodde ju hemma å bodde i ett hemman som dom har som kontor nu, som står närmst intill huvudkontore - där bodde hon å där var hon född.

- Vad hette hon som flicka?

- Hon heta Dalkvist, Klara Dalkvist.

- Vad gjorde pappan till henne?

- Han var i sågverke. Å hon var yngst utav flickerna å sen hade hon en bror som va sju eller åtta år yngre än henne, å han bor nere i pensionärshem nummer två. Dom har en son som jobbar på kontore, heter Gottfrid Dalkvist - nej, han heter Rune, Rune Dalkvist.

- När ni fick ert första hem tillsammans, var skaffade ni möbler ifrån då?

- Ja då var ifrån Hudiksvall då.

- Vad skulle man ha då för att möblera upp?

- Ja, vi hade ju inte nå mycke. Vi köpte - ja vi köpte ny veralsäng, dom var modern då dom å så en skänk å en byrå. Å sen matborde å lite utav varje då gjorde jag själv.

- Gjorde Ni det?

- Jaa. Jag lagar inte hemma heller, för nog hade dom fattigt man vi feck matstuga.

- Så Ni var litet snickarkunnig?

- Var lite snickar kunnig, jag har hälle på. Man feck ju ingenting som var nåt, man var tvungen å göra själv, nå småkälkar å skider å så där. Dä vart väl lite nå. Å så gjorde'n när hon gitta te ha nå skor mä se. Man blev nog lite händigare. Å sen då - bara man börja mä så fort man blev så man kunde. Såna reparationer som skulle göras hemma så hjälpte man ju pappa mä. Så man kunde ju lite, man gjorde lite så där, så dä geck ju rätt skaplit.

- Och husgeråd och sådant, det fick ni köpa?

- Dä feck vi köpa.

- Och linneustrustning, hade er fru sådant?

- Ja dä hade hon rätt så mycke, för hon vävde å greja å sticka å virka å. Dä var som vanligt då att dom skulle väva. Å sen har hon hållt på, hon var händig te sy så hon sydde alla mina underkläderdå å så. Å lika-så sydde hon alla kläder åt barna så länge dom gick i skolan. Dä hjälpte ju mycke dä.

- Ja, det förstår jag att det gjorde.

- Å så var hon väldigt bra på mat te laga, så jag ska inte klaga.

- Vad brukade ni äta för mat då?

- Jaa - dä var allt möjligt dä, för hon var noga te ordna mä mat. Men om en säger att den grövsta maten dä var ju potatis å strömming eller fisk eller också fläsk, genom att vi hade gris. Dä var ju den huvudsakliga maten. Men då när vi slaktade då gjorde hon ju pölsa å hon gjorde flera sorters korv för dä hade hon lärt sej, hon hade gått i sån där matkurs. Å så hade mamma hennes också bra för hon hade tjäna herrskap i många år, så hon hade bra kunskap, så att hon var bland herrskapene en del å ibland när dä skulle va nån fest å hjälpte dom å laga. Så hon kunde bra mycke. Å d'ä ju mycket - d'ä nästan viktigast å ha ett ordentligt fruntimmer än att - vill säga en lär ha ett ordentligt arbete naturligtvis. Men sen är'e viktigare om fruntimmerna är kunnigare i lite utav varje. Ja har jag kunna bara mitt yrka på fabriken å skött mej sen, ja då hade jag ju gjort mitt. För jag vet att dä va dom som bodde grannar mä oss många. De där två kasernerna - va dä berodde på att vi kom dit, dä vet jag inte, för dä var bara tjänsteförmän på fabriken som bodde där i dom där två. Så dä var många av dom som tjäna mycke mer än mej, men dom hade mycke fattigare. Så dä går inte att ... alla gånger heller.

- Så Ni tror att det berodde på husmödrarna?

- Ja dä gjorde dä, d'ä jag alldeles övertygad om.

- Ja, det gjorde det säkert.

- Å så gjorde dä väl lite att jag knalla lite mä skor då å hade lite extra så där. Dä gjorde dä va dä kunde dä å så. Jag klagar inte alls. Å jag klagar inte hemma heller, för nog hade dom fattigt men vi feck nog maten.

- Ni behövde aldrig lida nöd?

- Näej. Men jag vet många som ä mycke yngre än mej som säger att dom fick svälta, fick inte äta sej mätt. Men då var aldrig jag mä på, då måste jag erkänna.

- Nej, det berodde förstås på hur det var hemma då.

- Ja då var då, då var då se.

- Var det mycket förr så att det var superier och pengarna slarvades bort?

- Ja då var då. Men jag har aldrig supe, om jag ska tala om då.

- Nej, Ni sade ju förut att Ni var med i Godtemplarna.

- Jaa. Å pappa han söp, men då var så obetydligt, så då var nån gång då han var te stan. Men då var ju så sällan, för han var ofärdig. Han gjorde illa sej i knä å så fick han benröta så han måste ta åv bene så här. Men då var före min tid. Så jag feck - så fort jag blev så jag kunde - han hade arbeta åt gamla Knappa, farfar åt den här skomakarn, så dom var väl bekant. Så han behöva bara skriva en nota åt mej, för då hade jag bara å gå då. Ja har skjussa mycke läder på en kälke ja från Hudiksvall å hit. Men då var dom så noga så jag behöva inte tänka på - pappa skrev upp han, då var bara å lämna notan - så då var dom så noga som om man ha vare själv å leta ut lädre.

- Var köpte ni det någonstans i Hudiksvall?

- Ja ve Knappa. - Ja fast inte där dom har affärn nu inte utan då var på en sidogata. Å då hade Knapp en måg som stog för affärn då å så hade han dotern då. Å dom var så noga å ordna, så dom beställde - då va kafé, men d'ä borta nu - dit feck jag gå å där feck jag kaffe å jag feck läskedrycker å smörgås. Jag feck välja va jag villa, feck ta va jag villa. Å sen så skicka dom mä mej så jag feck en flaska läsk å en smörgås te ha på vägen. Då var ju bra långt å gå, å så backigt som då var då.

- Hur lång tid tog det att gå då?

- Ja då minns jag inte, men - ja, som då när jag va som pojk när jag gick, då dröjde då nog bra länge. Men sen man blev fullväxt då dröjde då två timmar i alla fall å gå. För vägen var ju mycke längre då, för den var ju så krokig å så mycke backar. Å då fanns då ju inte nå cyklar eller nånting. Men då om somrarna, då gick i båt, så då for pappa själv in. Å då kunde han köpa en liter. Han köpte aldrig så han skicka efter mä nån eller nå inte. Så att då var då lilla då, men han smaka ju i alla fall. Så då var aldrig nå osämja eller nå för spriten hemma ä.

- Men det var mycket så annars, menar Ni?

- Jaa - dom på Kvarninge på sömra - för då var ju bara på somra dom va här - dom bruka komma en par stycken mä två tjugeliterskaggar ner från båten då. Sen dela dom de där. Så då var mycke sprit under

alla helger då.

- Skickade dom efter från Hudiksvall då med båten?

- Nä då var nån av dom som for in då å köpte se. Nä jag tror inte dom fick skicka mä båten inte.

- Men det fanns godtemplarloge då?

- Då fanns två godtemplarloger då, den som ä nu, National, men den var bara liten då. Men så var då en större här i Norviken, IOGT, å där var jag mä.

- Vad hette den?

- Ja dom kallan för - ... heta han.

- Så där har Ni varit med ända från början då?

- Jaa jag var väl, jag kan inte säga - en sexton år tror jag, när jag geck mä där. Men nu ä den logen nedlagd. Jaa. Vart alldeles slut på sistone. Tyckte väl då var för lång väg å gå å då.

- Var det en livaktig förening tidigare?

- Den var väldigt livaktig. Var mycke livaktigare än va National va på den tiden, då var då.

- Vad var det för folk som blev medlemmar då?

- Ja då var nog alla kategorier kan man väl säga. Då var då. Å där hade vi roligt. Jag tror vi hade roligare än va ungdomen har i dag.

- Vad gjorde ni då?

- Jaa - vi skulle inte få dansa. Men nu får dom ju dansa på godtemplarlogerna. Men vi feck ju leka, folklekar. Jaa, då hade vi. Så vi var ett gäng, så vi hade skaffa oss kläder å allting sen vi blev lite gammalare än jag var när jag gick in.

- Folkdräkt, alltså?

- Ja, folkdräkter. Så då hade både gumman å jag. Men dumt nog - han har gärna kunne hängt kvar - så sålde ja'n sen jag var bra gammal förstås, när jag inte hade begagna'n på flera år.

- Vad var det för dräkt ni hade då?

- Ja då var fantasi bara. Då var då flickerna å hade var då då. Dom hade inte klart nå Njutångersdräkter då inte som dom har nu inte. Ja hade byxor å skjorta å strumper då å pössa här. Å så hade jag gjort nå vita skor. Så då var riktig dräkt som jag hade - han var skraddare på IOGT, han heta Hedlund så då var riktig finskraddare. Men han var så intresserad för de där så han sydde åt oss alla pojkar som var mä. Å sen så spela han fiol å så var'e en annan som var styv på dragpsel, å så var'e en som spela flöjt. Så vi hade bra musik. Å dom där var

intresserad fast dom var äldre än oss. Så vi behövde aldrig leja nån musik inte. Så då var - då då var vi där å hade varenda lördakväll, såvida inte lokalen var uthyrd förstås. För vi behöva inte betala nå vi.

- Vad hade ni mer för sysselsättningar där då?

- Jaa - vi hade - ja då va ju basarer där å.

- Vad hade ni då för någonting då?

- Ja då var allt möjligt. Sån där tombola då å småsaker dom sålde å. Nästan ungefär som på en basar i dag. Så vi feck te - nu är'e inte samma må ungdomen nu inte. För då var vi alldeles som vi skulle ha tillhört varann allihop.

- Jaså? Hur då, menar Ni?

- Ja vi var ju som ett. Nu - den ena ska ha så å den andra så å.

- Så ni höll ihop mera?

- Vi höll ihop på ett helt annat vis. Men då var då ju inte alla som hade skaffa oss dräkter å så där inte. Vi var ju ut på fester ute här må. På Stjärnäs bruka då va fest varje sommar.

- Vad var det för fest då?

- Jaa vanlig fest, å då hade dom tombola där å småsaker som dom sålde å.

- Det var IOGT som ordnade det alltså?

- Ja då var andra föreningar där å som - både religiösa å även fanns då nån fackförening då trots inte jag va må i nån, som kunne ha. Järn- å Metall fanns å dom hade. Å då hade dom lite av varje så dom skulle få in lite i kassan. Dom hade ju dans förstås å så sålde dom ju kaffe å någe gosaker å. Å då tror jag då var roligare än va d'å i dag. Ja, då tror jag. Å då hände t.ex. på vintern att vi var några styckna som åkte spark te Bruksvall på teatern. Ja då var ju roligt gå te teatern efter vägen då när vi var nära stycken. Men nu hinner dom inte då för dom hoppar in i en bil inte ... hade vi så då räckte till inträde vi då så var då bra. Å så var då dans i sej självt å. Bruka dom dansa här nere i ... men då var då ju öppningar som dom drogin prämar i, å då blev'e en bra hög för varje ... å där dansa vi. Å här t.ex. var en bagarstuga som var härute på andra sidan vägen. Fast då bodde ju familjer där sen. På den tiden så - för då baka dom ju allmänt, då va inte många som köpte nå brö inte. Affärerna hade väl inte brö tror jag. Men då var ju bageri här. Ja där kunna vi gå på en lördakväll å dansa så vi vart vit allihop. Så nog var'e roligt allti.

- Det var det?

- Ja, då var då.

Ni nämnde religiösa föreningar - så det fanns sådana också här?

- Ja då fanns då. Så bönhus som å, Betel dom kallar i dag, då fanns så längen jag minns. Fast då va inte då, utan då va där station är nu.

Så dom fick lov å flytta därifrån när dom byggde åt Huskvarna. Å så var då väl här på skolan där församlingssalen är nu, där var då nog någon religiös förening som hållde till, å där hållde national till å för ett par år sen.

- Var Ni ansluten till någon utav de religiösa föreningarna?

- Näej, då va jag inte. Men nog gick man där bra mycke ett tag som pojk, men inte var jag ansluten tror jag.

- Så det fanns mycket att hitta på på fritiden också här då? Det saknades inte nöjen, menar jag?

- Inte då inte. Nä då gjorde då inte. Å så hade man ju arbete, så jämt var man ju inte nå ledig. Man feck ju gå ut på kvällarna då ...

- När fick ni något Folkets hus här då?

- Jaa jag törs inte säga årtale, trots att jag var mä i interimstyrelsen. Då stog häroppe då å förut. Då va egentligen inte Folkets hus, då var mera en danspaviljong. Men då var i alla fall sen fabriken vart byggd, så vi fick platsen utav doktor Sundblad. Men då var'e ju så mycke bråk. Dom tyckte då var för långt upp i skogen. För då var då ju stor skog här överallt. Men han var envis på då Sundblad, han skulle ha't däroppe. Så då är inte här där de här hyreshusena fenns nu inte, utan då andra, där låg då. Så då var ju som en danspaviljong då bara. Feck ju duga som Folkets hus då, ända tills då vart.

- Ni var med i styrelsen, sade Ni?

- Ja, interimstyrelsen, när vi hålla på underhandla om platsen var jag mä. Men då var jag gift å bodde ända på norra, så jag villa inte vara mä. Jag vart fri. Men sen åkte jag ju fast för då som kunna nästan va sämre - te bli ordningsman där.

- Jaså har Ni varit det?

- Ja var då intill två första årena. Å jag sa ifrån absolut. Men då var då inte som nu, utan då var varje förening fick hålla sin ordningsman. Så då var fackföreningen som valde mej. Å jag föreslog en annan en, men han sa ifrån, å jag sa ifrån mej. Så dom väljde på'n men jag vart så gott som enhälligt vald. Å då valdes man på två år så då var jag där i två år.

- Var det ett besvärligt arbete?

- Jaa visst, obehagligt. Men jag tyckte då gick ovanligt bra ändå. Då beror mycke på hur ordningsmännena är. Men då hade man ju inga polisrättigheter eller nå inte, ej heller nå betalt för'et, som dom har i dag å. Så man hade ju inte å, märke eller nå inte. Men jag tyckte då gick ovanligt bra jag. Först å främst så kände man ju alla Iggesundsbor. Å var'om full å bråka å man gick å resonera mä'rom - för att dom var efterhållen om då vart nå minsta bråk ifrån bolages sida å se, som polisens då. Så man resonera mä'rom att dom skulle tänka på å va etterhållna ... I dom flesta fall så lugna dom ner sej. Så har man då gått lite bryskt till väga då har'e vare färdigt. Som dom gör i dag. Så jag knalla å gick där jämt - men då var bara två år.

Men sen då var jag revisor i fackföreningen, då var jag många år.

- Var det en intressant syssla?

- Ja då var då. Samtidigt som då var lite lärorikt å för en som inte kunna nå.

- Har Ni varit ansluten till några andra föreningar?

- Ja te socialdemokraterna gick jag in. Så där var jag sekreterare i många år.

- I ungdomsklubben då?

- Nää, i själva.

- Jaha, i partiet.

- Ja för att då var så sen s'att ... var under byggnation när jag börja mä då som jag gick in. Men David Eriksson då han va äldre han. Han var också socialdemokrat å han var också sekreterare. Han var den förste sekreteraren som dom hade här. Men då var inte jag mä. Så då är den enda förening jag har vare mä i då.

- Det var väl ett intressant uppdrag att vara sekreterare i föreningen?

- Ja då var då.

- Skulle Ni skriva protokoll då?

- Ja, skulle skriva protokollena då å få dom justerad.

- Vad avhandlade ni för frågor då?

- Ja - var fackliga då då förstås i fackföreningen. Å socialdemokratiska då var ju socialistiskt då då. För då mesta.

- Skaffade Ni hit agitation och föredragshållare?

- Jaa. Då skulle då.

- Och vad var det annars för verksamhet då?

- Ja då var ju då huvudsakliga då å så hade man nån fest då för te få in nå kronor te föreningen förstås. Då var då. Å så skaffa hit nå talare å så där då.

- Vad brukade det vara för talare då?

- Ja - från början så ha vi annons om en som var dit nåra gånger som var väldigt styv. Fast han svor mycke när han höll föredrag. Men då kom så bra, så då hördes så gott ut så man vart inte - å så prata Dahlström. Å sen så hade vi ju ett par regeringsmedlemmar åsom - va skulle vi säga - Artur Engberg va här och ja - jag har glömt bort namnena på dom... då var en som gick där nere å städa på fabriken - då finns väl nån än i da kanske. Men han va lite bakom. Så då var för då han fick va städjobbare. Å då var'e en dag som - då var sen

dom hade börja mä dom här stora avgassystemena - då stog han å stödde sej mot krattan å titta på en sån där stor cistern. Å då kom överingenjörn - jag vill inte säja vilken ingenjör då var inte, kan va onödigt dä. I alla fallså va den där ingenjörn - ja en kan nästan säje elak. Inte hade jag nå ont av'an. Så dök han på'n varför han stog så där å inte arbeta. Nå jag står å funderar sa han. Då börja han å svära ingenjörn å fundera va fasicken han kunde stå å fundera på. Joo, sa han, jag står å funderer på om den här cistern vore full utav kokt potatis, hur mycke strömning då skulle gå åt. Då där hade vi väldigt roligt åt nere där länge.

- Vilka drömmar.

- Jaa.

- Hur var förhållandet till arbetsledningen annars?

- Jaa jag kan inte alls klaga. Å gubben Sundblad, doktor Sundblad om vi säger så, han tyckte jag var mycke bra. Fast han var het å elak men han var rättvis.

- Ja det är huvudsaken det.

- Ja dä är dä. Å han skällde lika mycke på dä undre befälet som han gjorde på arbetarna. Ja tyckte han var ovanligt bra ja. Å jag kan tala om en händelse - han kom både natt å dag han först innan fabriken - då hade vi lyckas fått för lager, ... så vi hade kättinga full. Å dä va väldigt styggt väder, då blåste å snöga å kallt. Å då var då två man på vältarn å så jag som körde. Då bruka vi gå in på renseri oppe under take där så var stormotorerna. Vi kalla de där för greppinga. Dit bruka vi gå om vi hade nå för lager nån gång, för där var då varmt. Vi hade väl drucke kaffe å där satt vi å så hörde vi att då kom en oppför stegen å gick opp. Vi trodde då var nån av dom som arbeta på resneri vi å när vi fick se huve på'n, då var'e Sundblad. Å då fundera han på va fasen vi hade där å göra. Ja vi tala ju om för dä var ju ingenting - vi hade ju kaffeflaskerna uppe å allting, vi sa ju direkt som dä var, att dä var sånt jädrans väder ute. Å nu har vi lyckas få för lager å bra på vältan å nära väg te köra sa jag. Så vi har kättingarna full. Kan ni gissa va han sa då? Han tyckte att vi hade gjort rätt han. Han sa: Fan tar er om dä blir vebrist sa han. Å så stack han. Har'e vare nån av dom andra chefsingenjörerna då hade han kört ut oss först å främst. Men dä gjorde inte han. Men dä har nog inte blive nå rolit dan efter heller om dä ha varte vebrist heller. Då tyckte vi - ja vi tyckte dä där var riktigt bra vi.

- Så fick ni ansvara själva för det?

- Javisst.

- Så ni skulle se till att det kom virke hela tiden?

- Vi skulle se till så att inte - för då vart dä rapport se. Då skrev renseriförmen där rapport på en gång han. Å vi skulle också skriva rapport hur mycke vi ha kört. Så dä vart dubletter på dä vise. Har'e vare brodern Yngve Sundblad då ha vi nog bleve utkörd. Jaa. Jag hade inte nå ont av han ä, man skötte sej ju bra noga å, hade ju reda på hur dä va allting där. För dä var ju egentligen vi som visste hur torne var. Men då skulle vältkarlarna - för då rasa ju ur

stockar å flera gånger iblann - skulle ta reda på dä då om man fick nån tid ledig. Men först å främst så skulle dom hålla renseri förstås. Å då hade han väl vare på grintagena, dä var han ju mycke. Då hade vi nätterna, men på den då bodde han - ja dä bor löskarlar där där han bodde nu där på norra - så han geck efter hela stakete å dä var väl bra mycke rus. Så då geck han på renseri, å han hade vare så elak å skällt på dom för att dom inte tog reda på ruse. Å så hade han sagt till att vältfararne som jag hade då, klocka sex, skulle vi börja förstås - att dom skulle gå in till'an. Dom förstog ju dom att dä var för ruse. Men då sa dom att ja bli mä du å sa dom så - alltid kan du väl hjälpa till nå. Ja jag gjorde ju då. Men han var inte elak i men han mena på ... dä förklara jag att så fort dä var läge så geck ... å då hade vi klocka på torne så han såg precis när vi börja å hade sluta. Å den där hade vi ju resonera mycke om för att dä var ju inte nå roligt å ha den där ä. Å då så sa han: Ja ni har bara arbeta tre timmar i natt sa han. Å då hade vi hatt bakändan på vältan å dä va många gånger som vi nästan inte hann ta en natt som vi hade fått jobba direkt hela tiden. Å då hade inte jag sagt nå om men då sa jag: Ja men om ingenjörn blir mä oss ut, sa jag, så kan vi köra fram å tebaks i tomme bara så är dä lätt å räkna ut när ni vet hur många gånger vi körde om vi hann köra dä på tre timmar. Klockan ljuger inte sa han, han ändra sej inte ändå. Jamen sa jag - för då hade vi resonera om förut - d'ä mycke lätt för oss te få klockan å ljuga för ingenjörn. Men då brann han på ögena. Han var väldigt het. Men då ville han ha reda på hur dä skulle gå till. Joo vi säger bara sa jag, att om framändan på vältan ska gå fort å köra å dä ligger bra sa jag - å ska vi då lägga till för att dä ska bli lång tid ledig så kan vi ju säga att dä går dåligt på renseri ... räcker länge. Va visar klockan då om vältkarlarna gör som dom ska göra? Å då drar rus? Då visar klockan att vi inte gör nånting. Jag skulle se över torne jag å snörja å greja dä om dä vart så där. Är dä inte då bättre att dom går opp te mej i torne å vi sitter å pratar men vi låter vagnen gå fram å tebaks. Då visar klockan att vi arbetar. Han svara ingenting. Men kvällen efter när vi kom dit då var klocka borta. Då där hade vi resonera om många gånger förut för vagnen skulle gå den då var'e en vänna - då gick den så här men stog vagnen still, då gick visarna rakt så dä syntes precis. Å den där klocka dä var nog lika illa för förman ... han var så rädd te gå te rens - han måste gå ända upp han - så han sa åt mej flera gånger nog kan väl du byta den där tavlan. Då var en pappskiva då som man skulle sätta in se som siffrerna stog på, som en vanlig klocka. Men då var dä en penna som drog ett rakt streck om vagna stog still. Men gick hon å rörde sej aldrig så lite då gick dä å rörde sej på den där visarn. Men jag ska väl inte ställa så du får sparken å sa jag, för dä får du naturligtvis om du har sköta klockan. Menhan tog bort'na. Han insåg naturligtvis att dä var riktigt. Å dä var inte nå roligt för dom te gå å dra rus eller för då visa ju klockan att dom ingenting gjorde. Å då där hade vi resonera om förut flera gånger så att man var klar på't hur man skulle svara, när dä kom in på de där att klockan ljög. Jaa. Men han fick sparken härifrån han, brodern. Dom påstog att dä var nån massa som han hade sålt till Amerika som dom inte tog emot där. Den var inte bra. Å dä var den nog inte heller för att - nu är dä ju helt annat på fabriken, nu har dom ju syrer å grejer - men då var dä så noga på sulfiten - dä maskinen inte kunde ta dä stog där som syna. Hade en liten yxa å feck hugga bort om dä fanns nå. Så dä fick inte finnas nånting. Men vart dä brist te pappsalen då kunde han kommapå renseri rusandes då å bara skrika åt dom att häv ner. Då var dä inte noga. Då syntes ju dä att dä va bark i'n.

- Då kom det på en gång fram på papperet då?

- Men nu är'e ju inte då ä, nu är'e ju inte nå noga mä barkningen å så där inte. Så renseri kan man ju säga är borttaget. Har bara nå barkmaskiner ute. Så dom har ingen som står å syner så där ä. Då rensar dom bort mä syrerna.

- Var det annars vanligt att det blev sådana där heta hopatag med arbetsledningen?

- Njäej - ja nog var'e allt men inte så tätt inte. Då vart ju mera avdelningen sen, fackföreningen som fick ta hand om då.

- Det var väl lättare när den kom, förstår jag?

- Då vart lättare då. Förut så var'e ju - skulle ju var å en ackordera själv om sitt. D'ä ju stor skillnad nu.

- Ja, det förstår jag.

- Förresten nu får dom väl inte gå in å tala mä överingenjörn heller utan vidare inte, en arbetare ä. Jag tror inte då. Nu ska dom nog gå te en ingenjör som har hand om den avdelning som dom är i å han får gå in te'n. Men då fick man ju gå in till'en till Sundblad - å till dom andra å som kom sen. Men nu får dom nog inte göra då.

- Så det var bara förr som dom kom in med sitt ärende?

- Var då ledigt så fick man gå in. Han svara ju han om vi fick komma så där var man ju in mycke. Under kristiden måste man ju in till han för då var då inte nån utav förmännena. Dom fick skriva rekvisition på smörjer å oljer å sånt där, men dom fick inte lämna ut'et på förråde mä mindre än Sundblad skulle ha sitt namn där. Men han skrev inte namne heller för han gjorde bara en krok, en krumelur. Så då måste man in till han för allt man skulle ha, genom att - ja då var svårt för dom te få tag i. Men jag tyckte han var bra jag. Fast d'ä många som klagar hemskt på han. Å hade man rätt - men då skulle man ha förstås, man fick inte - då kunde man svara'n hur som helst. Bara man hade reda, att man hade klart för sej att då var riktigt, tog han inte alls illa upp. Men d'ä många av dom där undre ingenjörerna som gör då. Dom ska ha sitt fram ändå dom. Han var nöjd han bara han fick en förklaring som han - å han förstog å han, så då var inte te å försöka lura'n ä. Så jag tyckte han - jag hade då inte nå emot han.

- Alla tjänstemännen här som arbetade på kontoret - var det stor skillnad eller vad man skall säga mellan hur dom levde och hur arbetarna hade det?

- Ja då var då. Då syntes då på kläderna bara. Jaa. Före innan - ända så fort som fabriken va - men som förut då, då var då fint utav sjutton. Då var då en förvaltare som heta Cederkvist som va chef här. Å jag hölla på få sparken snart sagt kan jag nästa säga utav han. Då va så att då börja på bli - då var inte nå många år förr'n dom börja mä fabriken - då börja på minska av mä ve te kolugnarna å då bruka då bli slut på vårsidan. Vart då då slut där så vart vi skickade endera te skogen eller också te byggmästarn som hade hand om byggnation. Å då där åre vart vi skicka opp te byggmästarn. Han

heta Johan - byggmästar Johansson heta han - å då var då åre dom byggde så dom kalla den här kasern för Ulbo - d'ä han som står därne där Forsavägen går ner te - nu bor då väl pensionärer där tror jag. Då var den dom skulle bygga. Å då var då jag å så en som heter Zetterlund som bor utanför här nu därnere - han ä lite gamlare än jag han men han lever än i alla fall - först hade vi grävt däroppe, sen skulle vi reppa dit tegel. Å då hade dom tegel som slanttegel, såna där stora där nere på Sandunnde vi kalla. Å då fick vi reda på att då va order att- för då var en som var kvar ve kvarnugnarna - att vi skulle ställa opp te verke. Å dom hade fått order dom då - å då va ingen som villa direkt tror jag, jag vet inte egentligen va då berodde på. Å då hade vi lastat in ett par vagnar tror jag då va, å så körde vi opp'et må loke, för då va ett lik som gick ner här te fabriken ve kajen då å han heta Erhard Knuttsen den som körde å han var fader åt dom där Knutsonerna - nu är dom väl död alla pojkarna. Men Yngve Knutsson kanske ... han var lokförare för kommun här å. Alla fall så då hade förvaltarn å så gubben Höglund - då var våren förman då - varna, så då förstog vi nästan att nu var'e nå. Så då vinka ju förvaltarn åt Knutsson å då stanna ju han. Ja då börja han å sa att vi skulle opp i verke för dom var utan folk där. Jaa, sa jag dom ska väl gå först dom som har fått order först. För dom hade neka där nere på ... åt basen å vi var ju dom yngsta som jobba där nere, så han tänkte - oss brydde han sej inte i å säja åt för vi hade inte fått nå order. Då trodde förvaltarn. Har inte ni fått order då sa han. Nää, sa jag, vi har inte hört nånting om de där. Men vi har hört att dom som är där nere har fått order. Ja kom sa han vi ska höra av oss sedan då sa han. Så sa han inge mer åt oss. Men därnere hade han varit så elak. Dom skulle ur rummen å dom skulle mista potatisen å alltihop. Om dom inte gick. Ja då var ju inte nå annat än å gå då. Å jag minns de där så väl dan efter på morron då, då var på en lördag, då skicka byggmästarn oss, mej å den andra kemraten te laga take på kolhuse. Så vi sa då vi geck dit "dä är nog meningen att vi ska ramla ner här" för vi förstog ju att då va då. Annars ha vi fått fortsatt me de där jobbe som vi hade. Ja då dröjde inte så längen på dan förrän Höglund å så masnätarn kom. Då skulle dom ha en - då hade dom skiftombyte för då var ju tolv timmarsskift då jämt - då var då skiftombyte klockan tolv på lördagarne för att växla om natt å dag. Ja jag sa ju som sanningen var att jag ska inte gå ut i sa jag. Å jag hade ju jobb hemma för pappa, då där var nån tid strax före misommar å då var mycke arbete, så att jag vart inte utan inte. Å jag var ju nöjd om jag bara fick vara hemma. Så jag villa ju inte ha nå jobb av dom. Men hur dom hålla på då så sa jag ja är'e så jag får gå ut klockan tolv så tar jag eftermiddan när jag nu ändå är där. Då var på lördan då då. Men den andra, Albin Zetterlund då, han var ju gift han å hade barn å bodde i bolages rum. Jag hade ju inte nånting jag, för jag bodde ju hemma jag. Så han blev tvungen å gå ut han. Ja då kom masnätarn då på eftermiddan å fråga hur då gick för jag jobba ju jag då lördan. Hur går då nu då sa han. Jo då här går väl bra sa jag - för då gjorde då ju, jag var van mä mycke tyngre arbete nere där. Men jag vet inte hur då var, då var då att man skulle inte dit. Jamen då kan väl säja åt Höglund då sa han för vi bodde nästan intill varann, att han får skicka hit nån ann i morrn. Ja då ska jag göra sa jag. Så jag var ju in å sa åt han då, men han hade ju ingen. Å jag stanna ju hemma jag.

- Hade ni så mycket emot det där arbetet då?

- Ja jag vet inte - då var så allmänt, då va ingen som frivilligt ha gått dit. Å ändå var då ju lindrigare arbete än då vi hade. Men vi

tjäna ju lite mindre förstås, men inte så mycke. Ja jag kan inte säga va längen jag va hemma så kom gubben Höglund hem en dag. För han va väldigt rädd te mista sitt folk - å sa att nu ska du inte vara stursk nå längre sa han. Jag har väl inte vare nå stursk sa jag, som inte har begärt nånting annat än få vara hemma. Ja men nu har jag tala mä förvaltarn sa han å om du går - nu får du välja vicke du vill, på malmbacken eller kolhuse - om du går dit i fyra dagar då får du göra som du vill sen, om du vill gå te skogen eller byggmästarn. Men då va straff - fyra straffdagar då se. Ja då gjorde jag ju då. Då valde jag te gå te malmbacken. Så jag sköt malm där då fyra dagar. Men då kom masmästarn då å å fundera om inte jag skulle fortsätta om då gick bra. Javisst går de här bra sa jag d'ä inte nå fel på de här. Men jag ska inte vara här mer än fyra dagar, för då har jag tjäna ut mitt straff. Så då var'e kinkigt. Gjorde man inte som man villa ä.

- Det var svårt för dem att få tag på folk då, förstås?

-Njåej - då tycker jag inte då skulle va. Ja då var i kolhuse å hytta, var bra nog svårt på somrena. På vintern hade dom nog överfullt på kolhuse. Va då berodde egentligen på, då vet jag inte. Jag va där i fyra dagar i alla fall. Å då hade inte jag fått komme dit, om inte då ha vare Höglund som inte alls villa mista oss. För hade jag gått opp te förvaltarn, inte sjutton hade jag fått nå jobb. Men - han va så Höglund där, att han ville ha sitt gamla folk han kvar. Då vart han inte i bekymmer. Så då var bara då som gjorde att jag feck komma tebaks. Då tror jag då själv åtminstone. Tror inte alls att då ha löna sej om jag gått upp te förvaltarn. Han bestämde ju allting han på Iggesund då.

- Ni pratade tidigare om att det var skillnad mellan kontorsfolket eller vad jag skall säga och arbetarna?

- Jo då var då.

- Så man hade inte något gemensamt då?

- Näej, knappast man hade då. Jag hade då inte då fast jag kände ju så gott som allahop. Då var ju inte nå många här då. Jag vet inte hur många dom kunde vara på kontore. Ja då var förvaltarn då han Eklund. Sen var då ett stort rum då. Ja då var två pulpeter där å så satt dom två mot varann. Så dom var väl bara fyra mä Eklund. Så var'e väl nån järnverksbokhållare å så där som va nå simplare.

- Så det var så litet då på den tiden, kontoret?

- Jaa, då var då. Ja vill säga, gården som är mitt emot kontore där bodde - där var'e nog nån par såna där bokhållare som bodde. Men annars var'e inte mer. Då öka ut fort sen i början, men då var ju genom fabriken. Fabriken fanns ju inte då förstås inte. Å då åt dom där bokhållarna om jag säger hos förvaltarn, där hotelle är nu, nya - han bodde där han. Han hade maten där. Å dom ville vara bra mycke förmer än en vanlig brukspojke. Men sen vi blev ... då jämna ut sej. Å eget nog - flickerna - gjorde dom sällskap mä nån utav dom där bokhållarna då eximera inte vi å ha sällskap mä dom. Så var då, å då var så allmänt så då va inte nå ... men ändå så var då en utav dom som var på logen å var mä i logen, som blev gift mä en som - ja då var han bokhållare men sen blev han inspektör, heta Eriksson

han men dom är död båda två. Men då exmera vi inte henne nånting för hon va mä i logen, bara för hon sällskapa mä han. Då var ju tokigt.

- Ni tyckte det var någon skillnad?

- Ja dom var - men inte han, för han var ju väldigt ordentlig han å - men då var nog ena djupingar en del utav dom där gammeluvorna dänne på kontore då, mot flicker som dom feck sällskap mä. Så då var väl sånt där som gjorde dä. Nää, visste man då då ville man inte ha nå mä dom å göra. Men då var då som jag säger tokigt, givetvis. Men dom var väl dryg dom å te vara mä oss, bokhållarna. Inte exmera dom nån brukspojke inte. Så på då vise var'e ju riktigt. Men då försvann så gott som på en gång. Förresten då var slagsmål jämt å då emillan vi som bodde i byn ... så var man mest på sjön å fiska. Jaa. Å då har jag hålle på mä så länge som - ja som helgerna, då brukar pojken komma å hämta mej han mä bil, för jag kan ju inte gå, så då är jag där på söndagarna. Så nu lördan å söndan då var jag där.

- Vad hade Ni för båt förr då?

- Ja jag hade sån där kalles för snip som dom gjorde här i Njutånger. Mycke mycke bra båt. Men nu har dom ändra om namne så nu kallar dom dom för - å förresten han är död den som gjorde dom här i Njutånger - d'ä samma modell - nu gör dom dom i Enånger så nu kallar dom dom för Enångersssnipa. Så jag såg den hära - ja han är född i Hudiksvall, han är född på Kråkerne egentligen - men han har vare mä i regeringen ... har vare landshövding nu nå - heter Skoglund. Jag såg nu när han hade sluta hade dom samla till en Enångersssnip åt han.

- Så sådana båtar hade ni här ute då?

- Såna båtar hade vi. Rejäla båtar, man behövde inte vara rädd för dä va sjöbåtar.

- Var det segel på dom också?

- Ja provisorisk som vi laga till själv. Men då va roligt. Vi kunna va hela gäng här som segla hem iblann.

- Jaså, var det så vanligt att vara ute?

- Då vanligt att - men inge fruntimmer. Var karlarne då bara. Jag minns inte mer än ett fruntimmer jag å hon var dalkulla som följde sin karl te sjöss. Men då var ju bara te ligga i båtarna å då från början förstås. Lägga lite granris på flaken å så dra segel över sej.

- Jaså låg dom ute över natten?

- Låg ute över natten då, då var ingen som hade nå stuger.

- Hade dom nät ute då, som dom skulle vittja på morgonen?

- Jaa - för då mesta så meta dom. Då var inte så mycke mä nät då för såna här amatörer inte. Men yrkesfiskarna ... jag tyckte då var roligast te sätta ut stångkrok dom kallar jag.

- Hur gick det till då?

- Ja man skaffa agn då å så satt man opp dom å så hade man en tråd som
- så dom såg ut alldeles som dom skulle va levande då. Då tog gädde på då. Ja man kunde få nån riktigt stor då var då ... då tyckte jag va roligt. Å så meta man ju dessemillan då.

- Men ryssjor hade ni också?

- Ja, hade ryssjor å. Hade över tretti stycken när jag hade som mest. Men då sluta jag må sen vattne blev förstört. Så sen där jag har stuga nu ute ve Långsunde då har jag bara sätt krok å meta.

- Så vattnet har blivit så förstört här?

- Ja d'ä alldeles förstört. ... men nu har ju bolage öka opp priserne så för tomterna så den som bor närmst intill oss, han ä målare från stan han, för därute ve Långsunde har'e vare nästan bara stadsbor från början - han får betala tvåhundra kronor han hade han fått lapp på nu. Men då sa han att han hade hört att dom som arbeta åt bolage fick för halva prise, hundra kronor om då var här ute å femti kronor om då var här som vattne tog slut. Men där jag har vår stuga där på - en bonde där i Idenåra som rår om den. Men då ä ju klart att dom ökar opp på den sen. Då förstår man ju, ä självskrivet då när bolaget ökar. Men jag har vela köpt tomten av'en, men har inte vela sålt'en. Så första årena gav jag bara fem kronor. Men nu sen så har vi haft på tie kronor. Å då har vi tage för tie år i tage. Så nu kan han fäll inte öka förrän d'ä gjort. Men nu har ju jag lämna ifrån mej så d'ä pojken som sköter't. Men då blir naturligtvis - man får ju räkna må att då blir de priser som bolaget har. Jaa - inte ä då underligt om en enskild vill ta lika mycke som bolage tar utav sitt folk inte. Dom som har arbeta åt bolage hela live, nog är då hårt att dom ska betala så mycke. Alldenstund dom inte kan begagna vattne heller. Dom säger att dom får betala femti kronor dom som har här i brukstjärn å utöver.

- Var det mycket fisk inåt sjöarna också förut?

- Jaa, då var'e. Men eget nog sen man blev lite ... så skulle man fara te Vintergatan må ryssjerna ändå fast man kunna få lika mycke om man hade dom här. Men då har vare väldigt fiskrikt i Vintergatan. Ja, man skulle dit.

- Så ni åt mycket fisk hemma då förstås?

- Ja då gjorde vi. Å så hade vi - hemma, pappa å mamma dom hade grisar jämt. Då hade dom en stor gryta ute så där koka hon - tog fisken som den var å koka åt grisarna. Då gjorde ingenting att dom hade både ben å allting. Men hon koka de där förstäs. Å sen så köpte dom jäst, hade stora tunner då som hon hällde de där i så då vart jäsning på de där. Å dom var väldigt tokig i de där grisarna. Men nu som bolage - som Lindman han hade den där Strid som fiska - han gjorde ingenting annat å så hade han en man må sej som hjälpte'n å ro. Likadant var'e må förvaltar Segerkvist, han hade också en fiskare som heta Jansson, tror jag då va, å han hade också en hjälpare. Dom var tvungen sälja mycke fisk dom. Å dom hade ju alla möjliga fiskredskap som inte gjorde nå annat. Å han hålla ju på Strid - han hålla ju på lika på vintern fast - disponent Lindman bodde ju i Stockholm så den fisken måste dom naturligtvis skicka till stan eller nånstans å sälja.

- Var det mycket vinterfiske också?

- Ja då var'e. Men då va nog mest ryssjer tror jag på vintern som dom hade.

- Ni sade någonting om att det var så mycket slagsmål förr?

- Ja dom bruka göra då, vill säga byborna va inte lönt gå ... opp te bruke inte för då i regel - ja då skulle dom vara bekant riktigt - men var'om inte då då fick dom stryk. Å kom då nån här oppifrån bruke från verke å så där dit ner ve kolningen å så där, då var'e samma historia. Å då börja kan jag säga mens man gick i skolan. Å så var'e överallt på socknene här. Men då försvann så gott som på en enda gång. Då var nog genom föreningslive då tror jag. Så tokigt. Nää då va många gånger, allra helst när då va dans ner ve kajerna å så där som då kunna bli storlagsmål riktigt. Å iblann så var'e bara kunna bara bli nån par tre stycken å kom ihop.

- Var det äldre också som slogs då?

- Jaa visst. Dom säger - men då har jag ingen reda på - att då hände när dom kom ifrån stan bönderna att dom slog igen verke, verksgubbarna för dom ville slåss, men då va inte jag mä på inte. Men så berättar dom då mycke. Att i min ungdom år - för man gick ju jämt - då va markna på hösten likasom d'ä nu, fast då var'e ju en bättre markna för då var'e ju både hästar å kreatur, kor å allt möjligt, å cirkus å. Nu är'e ju idrottsföreningen i stan som har'et för då å ju som mäsas nu så nu får ju inte nån komma hit dom som vill, då fick dom ju komma allahop. Å då var'e ju ett väldigt liv på kvällarne. Då var'e ju te gå ifrån stan å hem då för oss. När alla bönder kom som åkte häst å skulle till Njutånger å Enånger då feck man passa sej s'att man - för kom dom åt så fick man ett piskrapp.

- Jasså var det så?

- Jaa, fast man inte kände varann. Å då kunna då bli samling häroppe då iblann. Då var ju bara tok. Men då gick ju bort då, så när jag vart en - ja sen jag gick in i logen då var'e aldrig nå frågan om utan jag geck bara millan. Men då var då många utav dom andra bypojkarna som vaa så där lite så dom festa å slogs se. Ja gick dom inte opp då fick dom stryk. Så då har väl vare myck tok.

- Ja, det vill jag lova.

- Å då va likadant - kom man te Forsa- Forsa-ligerna där, dom var svår dom.

- Men ni hade väl polis här på Iggesund?

- Inte från början inte. ... när polisen kom hit - han heta Berg han. Så då var ingen polis från början ä. Kan inte säga va gammal jag va. Ja jag var i alla fall merärs när då kom polis här. Så gumman mi hon städa där bra längen ve polisens.

- Gjorde hon det?

- Jaa. Dom hade tre barn, två pojkar å en flicka. Men han va inte trogen, han hade - han kom hit före henne han, så han skaffa sej

fästmö här han mens han vänta på den rätta. Så att dä va nog - han va nog inte så god inte. Men inte hade jag nå ont av'an ä.

- Kände Ni er hustru sedan ni var små?

- Näe, dä gjorde - ja, dä kan jag ju säja att vi gjorde, vi hade då reda på varandra. Å så när vi kom te logen, hon var mä före mej ho, hon var ju lite gamlare. Hon var tre år äldre än jag ho.

- Så ni träffades genom logen?

- Vi träffas genom logen ja. Då blev'e fäll så småningom. Så vi hade - genom dä att vi träffas där å börja ha sällskap så hade vi sällskap närmare fem år innan vi gifte oss. Så vi var förlovade i tre år.

- Varför väntade ni så länge?

- Jaa - hade fäll ingen brådska. Dä va väl dä förstår jag. Å så var'e inte så lätt å gifta sej heller på den tiden, både för rum å inkomster å lite utav varje.

- Var det svårt att få rum då?

- Ja dä va svårt. Dä va svårt dä.

- Var vände man sig då, om man skulle gifta sig och behövde lägenhet?

- Jaa, dä var te höra sej för om dä va nån som hade rum. Dä var inte så många - verksborna, dom hade nog bra allmänt rum utav bolage, men dä va väl värre te få flytt dit. Men dom som jobba på bräggarn och kvarningen å så där, dom va utan rum dom flesta.

- Jaha, var det så.

- Jaa. Så var'e.

- Hur har det varit med midsommarfirandet här på Iggesund? Har ni haft något sådant.

- Jodå, dä har'e vare. Från början dä var ju inte jag som stor, å då fanns dä ingen polis här. Då byggde dom dansbana ve kvarningen te varje misommar. Å iblann gick'e fäll bra å iblann gick'e fäll sämre mä slagsmålena. För då kom dä ju bruksare hit bra många oppefrån här då, sotkokare kalla dom dom. Å då var'e en midsommar då hade jag två svågrar, men dom var - ja den ena var nog gift, men den andra var väl ogift än ... å dom var å jobba ve Kvarnängen. Dom va värmlänningar båda två. Å då var'e ju vissa som hade - milerna var tänd så hade dom ju te gå vakt å dä va mycke miler. Men i alla fall - dä var'e på misommarkvälln - dä var'e den här svågern min som va gift, han hade vakten. Men den andra svågern följde mä å hjälpte'n, för dom hade ju många miler som dom skulle se till då. Å då gick den där svågern som skulle hjälpa han, gick han ner ikring å stuva å greja nånting då, vet inte va han gjorde. Å då var'e en här oppafrån bruke som slog'en i huvve mä en bräda. Å dom va inte nå bekant, för svågerna mina dom va aldrig ute dom på nå sånt där. Ja - när den andra svågern då fick si dä, han va på mila han, ja då hoppa ju han mä naturligtvis å sen kom dom oppifrån - för dä va en stor kasern då som dom bodde i alla dom där, dä var ju karlar emilla tjufem-tretti år allahop dä. Å då

första han gjorde som spela, för då va också en värmlänning, så drog han dragspele i två delar. Å sen när dom kom, ja bruksarna måste ju fly dom, en del feck dom ju tag på å dom feck ju stryk förstås. Ja sen då var'e rent så då inte fanns nån från bruke där, då rev dom opp dansbana som dom hade byggt på dan. Alldeles som dom skulle vara vild allihop. Å hade då funnes nån polis här då förstås å han ha komme dit ensamman då ha han fått stryk han å.

- Var dom så vildsinta?

- Ja dom vart då då bara för att - dom ha inte rört nån annars dom inte. Men bara för att dom slog han hur dom hade gjort. Då vart dom alldeles, ja alldeles som dom vart vansinnig.

- Men så var det inte alla midsomrar heller?

- Nää, då va den enda misommar som jag minns att då va så. Men dom byggde ingen mer heller sen. Näej, vart slut mä te bygga opp dansbana där.

- Var höll man till sedan då och reste majstång?

- Jaa fick vara utan då. Ja, logen den bruka resa majstång sen, men då va nog bra många år efteråt.

- Så var inget liksom gemensamt med alla bruksborna mera?

- Näej, då var'e inte. Men sen då vart då dansbana utpå Stjärnnäs så då var då en förening som hade fest där å så hade dom ju dans å hade lite musik å så där vidare. Fast då var ju i regel bara en dragspelare då förstås.

- Ja, men det räckte väl?

- Jo då räckte lika bra. Ja minns först tina här när jag var - jag dansa inte en gång - då kunna dom ha bara ett munspel å. Då gick då å.

- Firade man några andra helger då?

- Jaa inte nå. Då var mera inom familjen då.

- Julen då t.ex.?

- Julen då va ju största högtiden då förstås.

- Var det det?

- Jaa. Å så misommar. Men på misommarn då bruka dom mycke ha fester utikring. Men te jularne var'e bara - ja då vill säga julotta var'e ju förstås, så då gick man ju bra allmänt i julotta.

- Det var i Njutångers kyrka då?

- Ja från början så. Men sen då byggde dom auditorium så då vart då. Då var bra tidigt då å. Var amiral Lindman då som - hade han sluta, tror jag väl då va, men då va han som ordna mä då så då vart byggt.

- Näj, det var fint tycker jag.

- Så man gick i julottan då?
- Ja julotta gick man jämt då. Å för då mesta så gick man te Njut-ånger för då va högtidligare då tyckte man.
- Jaså? Hur firade ni julen hemma hos er då i föräldrahemmet?
- Jaa då var bara enkelt då. Ja julgran hade vi förstås å så gav vi oss varann nå små julklappar. Å så samlas vi alla barna. Då hade dom fört mä sej från Värmland. Vi samlas allahop i alla fall hemma. Då var dom noga mä.
- Och andra högtider på året då - nyårsafton och påsk?
- Ja då var inte nå så vi samlas så där allahop utan då va dom som var hemma. Så var då väl lite extra så där. Inte nå vidare inte. Men då var då god sammanhållning å då så.
- Det var det i familjen?
- Jaa. Då var dom allahop.
- Hur var sammanhållningen här mellan arbetarna på bruket? Var det bra det, eller ...? Så man umgicks mycket med varandra menar jag och hjälpte varandra?
- Ja då gjorde man. Men då var'e då att då var vi ju som mera för oss själv där borta på norra å verksborna å så där var mera å höll ihop här. Men då va mycke bättre sammanhållning än va då är nu. Då va nästan så att man var som släkt. Jaa.
- Man kände alla, förstår jag?
- Ja då gjorde man. Då ska då vara nån som alldeles nyss ha komme hit då te verke som kanske som man inte kände, men annars så kände man allahop här då. Å sen jag börja sällskapa mä gumma då var man ju mycke här då genom att ho bodde här i femma då. Så då var man ju nästan mer här kan jag säga än på norra.
- Gick man mycket och hälsade på varandra?
- Jaadå, då gjorde man. Då var nog mera där då än va då är nu. Tror jag säkert. Men så var'e ju då att fruntimerna hade ju inte mycke tid te gå nånstans för dom hade fullt opp hemma. Så så var då.
- Gick dom samman och hjälpte varandra kvinnorna när det behövdes?
- Ja då gjorde dom. Å på de dära vise var då mä karlarna å. Om dom visste då va nån som va i behov av hjälp såna som man va direkt arbetskamrater mä menar jag. Man behöva aldrig be nån om hjälp fall man skulle dra opp båtar å sådär utan visste dom att en skulle göra så kom dom bara. Å jag minns särskilt när mamma begravdes. D'å femti-fyra år sen då nu, så d'å längesen. Då fick man sköta om grävning å allting mä gravarne å gräva igen dom. Men ja minns utan att jag hade bett nån så kom då tre stycken utav kamraterna. Då skulle inte ske i dag om'e vure lika inte.
- Nej, det var fint tycker jag.

- Jaa. Då var ju väldigt - då var ju bra gjort då.
- Ja det var det verkligen.
- Genom att pappa var ju ofärdig han som hade bara ett ben, så han behövde ju inte hjälpa'n göra nåt. Å då var jag äldst - jag hade en bror å men han var sex år yngre så att han var för ung han. Men då tycker jag - jag tänkte inte på't förrän dom kom att man skulle få hjälp på de där vise inte.
- Och kvinnorna, hur hjälpte dom varandra? När kunde det vara dom gick samman?
- Jaa - då var väl om dom hade nå - dom hjälptes väl åt ibland mä nån tvätt å så där. Annars vet jag inte när dom gick hemma nå vidare, utan då var ju mina systrar så gamla så dom kunde hjälpa till. Men dom vart gift förstås. Jaa - men fy sjutton hur'om hade't. Dom hade en stor järngryta då som dom koka tvätten i. Först blöta hon - hon koka två gånger. Å sen så skulle dom ju ner till sjön å klappa tvätten å. Vilke då va, sommar eller vinter. Så jag var ner många gånger jag å spetta opp höl åt mamma för att hon skulle klappa kläder. Då va samma hur kallt'e va.
- Fanns det ingen tvättstuga här?
- Näej, då fanns inte. Å här opp efter ån då så var'e likadant fast vi gick ju ner te sjön där vi. Dom hade sine gryter å tvättställ å så hade dom klappbrugger då.
- Ja det var tungarbetat då.
- Tungarbetat. Å tänk på allt vatten som skulle bäras in å slask som skulle bäras ut. Å sen alla golv som skulle skuras å bron å hela vägen. Å så skulle då va granris å fint då te söndagarna.
- På bron då?
- Ja strax nedanför då. Så nog hade dom jobb.
- Fick dom någon hjälp utav karlarna?
- Joo ... olika då. Som mamma ho fick inte nån hjälp inte, genom att han var ofärdi. Men så fort vi vart så va ju vi me'na å hjälpte'na.
- Att bära vatten då och sådant?
- Jaa. Så sista årena mamma levde, för då början hon på bli dålig, då bar väl jag all vatten å ve åt'na. För då var ju jag i då när-maste fullväxt. Å lång väg hade vi te gå å bära vatten å. Men då va bra vatten så då va inte så dåligt som nu i.
- Fanns det någon hjälp att få om man hade det riktigt knackigt?
- Njaa - då kanske då fanns. Då fanns ju fattigvården. Men - den hjälp dom fick därifrån, så långt tebaks som när jag va liten, då var nog inte mycke inte. Jag kan inte säja va dom fick. Å jag va mä i fattigvården jag å.
- Var ni det?

- Var Ni det?
- Jaa. Fast nu kallas då ju för socialvård fast då kallas då för fattigvård. Joo. Jag va mä i åtta år.
- Var det en styrelse då, eller ...?
- Jaa. Jag va mä i styrelsen jag.
- Kan Ni berätta litet om det arbetet?
- Jaa, då kan jag, men jag såg ett namn på listan, Petrus Eriksson. Han har bäst reda på't om alla här på Iggesund han.
- Har han det?
- Jaa. Va ordförande längen han. Samtidigt som jag. Så - han vet ju bäst i alla fall.
- Men det kan ju vara roligt att höra flera synpunkter.
- Jaa, då kan då vara. Nu klandra dom Petrus sen han blev - han blev ju förman på verket han - men som inom fattigvården så tycker jag han va väldigt bra. Å bra te vara lamä. Å samarbete mä.
- Vad gick arbetet ut på då, där i fattigvården?
- Jaa, då var ju - dom hade ju - var'e nån som vart ensam å inte kunna sköta sej så skicka dom dom te Enånger.
- Till Enånger?
- Ja dom hade fattigvård där, men inte i Njutånger ä. Men när jag kom mä, då var den här fattiggårn här nur, då var han nybyggd så att då var då slut i Enånger. Men jag va te Enånger å titta lite hur dom hade då. Jaa minns jag inte fel så - en änka då, som va ensammen - hon feck väl tjuge kronor i månan. Så inte var'e mycke inte.
- Fick man söka om hjälp hos fattigvården?
- Jaadå, annars så fick dom ingen hjälp.
- Fick dom kontanter eller fick dom varor?
- Ja änker om vi säger, dom fick kontanter dom. Men sen då vart den där stora arbetslösheten som var då när jag va mä, då feck dom matlappar. Då fick en familj tjuge kronor i veckan te mat, å en löskarl feck femton kronor. Men då var ju matlappar då då se.
- Vad tog dom ut på dom då?
- Dom fick ta ut mat då på affärn här.
- Vilka var det som stod för den här hjälpen?
- Ja då var ju fattigvårdsstyrelsen som man kalla't då i sin helhet. Då var'e inte som då vart sen att sen nu - allmänna kommunalkontore va -

så var'e byggmästar Lundin som va ordförande å skötte om. Då hade han - jag minns inte - då hållde han till här på - ja då va väl på gammelskolan - då skrev han ut matlappar åt allahop som skulle ha. Men som då va förut, som första perioden jag va mä i - va mä i åtta år jag, vi valdes för fyra-årsperioder - då var då särdelat olika partin, så då feck var å en som va mä dela ut inom sitt område. Så hade norra Iggesund här jag.

- Och där fick Ni ta reda på vilka som behövde hjälp då?

- Nää - dom kom dom där, man behöva inte gå, men sen fick man ju ta reda på hur dom hade då då, om dom va berättigad te få från fattigvår'n eller inte.

- Vilka var berättigade då?

- Ja dom som va arbetslös å inte feck nå arbete. Så änkerna, som var änker, dom hade ju sitt fasta dom, dom behöva man inte skriva ut, utan då gjorde kassörn. För dom feck pengar dom se. Då var inge vidare inte. Då va många som var bedrövliger. Festa opp. Då va mycke rallare som va kvar här då, som kom hit under byggnation å så där. Men då måsta dom ha nån som - dom sålde matlappen dom till nån som hade arbete naturligtvis. För dom feck inte gå å köpa sprit å så där på den. Jaa - så då va. Så då blev mycke bättre sen då blev ordnat så att ordförande skrev ut alltihop, för han feck ju in mera rapporter än va vi kunne få in.

- Var blev ni valda någonstans till fattigvårdsstyrelsen?

- Ja vi blev väl vald utav kommunalnämnden eller - ja, fullmäktige.

- Har Ni varit engagerad i det kommunala?

- Ja inte annat än då. Å så - jaa - ja va bara där som jag va mä. Sen krängla man sej fri fast man va på förslag många gånger. Jag hade ingen lust mä't. Å så var'e så besvärligt genom man gick skift på fabriken. Man villa vara mä å följa mä men man villa inte va engagerad i't ändå inte. Så länge då gick å bli fri.

- Gick ni treskift då?

- Nääj, vi hade tvåskift bara. Mellan sex å sex. Förresten jag - då va bara alldeles på slute som vi hade treskift, för att då vart ändrat å renseri vart utökat, då hannt dom hålla mä flis på två skift.

- Men jag menar - det var ju åtta timmars arbetsdag. Hur kunde ni?

- Jaa på slute så. Men då var bra längen innan vi feck då. Feck inte då samtidigt som dom inne på fabriken inte.

- Fick ni inte?

- Nää. Men då var ju bra tid för oss, för vi tjäna bra. Flottrarna dom hade tie timmars arbetsdag läng dom sen industrin hade åtta eller treskift om man säger så. Men genom att vi tog opp timre ur sjön så hade dom som var ve bommen dom gjorde tie timmar. Men den som - motkamraten som jag hade då från början - han va väldigt intresserad fack-

ligt. Han va stockholmare, å han va kassör inom fackföreningen fast dä inte tillhörde avtale. Så han pressa fram så vi fick övertid två timmar, mä procent. Så dä var avtalsunderhandlingar från förbunde som va hit om dä där innan vi fick'et. Så då hade vi - vi gjorde ju inte nå mer timmar än dom vi bommen, men vi hade två timmar mer betalt då, procent på två timmar.

- Jaha. Men det var ju bra.

- Jaa. Jag kan inte säga, dä va bra många år. Sen så fick dom nie timmar på flottningen. Så då feck vi bara en timmes övertid. Men hur'e var då så feck vi - vart dä ju åtta där å. Då vart vi utan den där procenten.

- Då blev det tre lag då förstås?

- Nää. Inte här på renseri å bommen inte. Dom hannt hålla dä dom mä två skift. Så då fick vi måltider så vi fick jobba mellan sex å sex ändå, fast vi hade åtta timmar bara. Nej, nu ljuger jag. Dä blev tie timmar bara dä, dä blev inte tolv ... så vi fick - dä va bara nu sista årena jag arbeta som jag gick treskift på renseri. Då hannt dom inte hålla för fabriken öka ut, så dom måste köra igång mä treskift. Ja har inte gått i treskift utan dä var två.

- Det var ju arbetsamt det också.

- Jaa. Nattvecka varannan vecka. Å jag minns doktor Hallberg - han ä ju i stan än som doktor, fast nu ä han privat - dä va han ju överläkare på lasarette. När jag va dit första gången för knäna å han hörde hur jag arbeta å att jag hade hållt på i förtifyra år så där å haft nattvecka varannan vecka - dä tar hårt på en människa dä sa han. På lasarette sa han - för där går dom ju skift, men dom får inte - dom som har nätterna där får ha nätterna flera vecker. Dä känner mindre på dä sa han än om dom skulle skifta varv.

- Jaså, gjorde det det?

- Ja så förklara dä han dä. Ja då fråga jag'en ... om han kunna skriva åt mej så jag kunna få nån ersättning. Nej, det kan jag inte, sa han, för ni har kunna fått de där fele ändå. Jag kan inte garantera att d'ä de som gör'et. Men troligast är väl dä sa han att ni har sutte i drag ... Jag kan inte bevisa't inte sa han. Å dä hade han väl rätt i. Så jag feck ju inte nånting. Men annars tycker jag han va väldigt hyggelig doktorn.

- Fanns det någon läkare här på Iggesund?

- Jaa dä gjorde dä nog. Men inte - ja då när jag sökte för knäna dä fanns dä läkare på Iggesund, men förut så fanns dä inte här, utan dä måste man te stan. Men då kom han hit en gång i veckan, för dä var ju sjuksystrar här.

- Jaså det fanns sjuksyster här?

- Jaa. Elaka skånskan. Jaa, men hon va skicklig, så d'ä synn å säga att hon va elak. Hon hade nog rätt. Jag minns jag hade gjort illa

mej i fingre jag. Då brydde man sej ju inte nå i. Men så var'e - då var väl mens jag var ve kolugnen då - var vi ve sjön å hålla på må rostiga kättingar å lite av varje. Jag feck bloförgiftning. Men jag hade värk längen innan jag gjorde nåt åt'et. Men så feck jag en stor knöl under armen. Å tänk va elak hon var när jag kom opp. Armen feck hänga å hon feck tag i armen å opp mä'n. Ho va gräslig te skälla. Men hon va annars - ho va rejäl. Sen var'e ju bra sen.

- Var det mycket sjukdomar här på Iggesund?

- Ja - jo, då var dä nog. Var ju provisoriskt mä lite utav varje.

- Hade ni några svåra epidemier eller så där?

- Jaa inte som vi var utsatt för inte. Men - difteri tror jag gick visstväldigt skarpt för då va många som dog i då. Men sen då när spanskan kom förstås, då var'e ju många som dog. Ja då var dä många. Var väl nått å jämt att dom kunna köra fabriken.

- Var det så illa?

- Jaa. Ja doktor Sundblad hade spanskan han å. Så då kom frun hans - dom sa hon va sjuksyster, då kanske hon va eller om hon va bekant - hon kom hit å skötte'n hon. Han var ogift han när han kom hit. Joodå. Jaa när vi säger sjuksyster - hon var - hon tog tänderna å hon. Å då var'e en stor grov rallare där nere på fabriken - för då va sen fabriken kom till - som hade sån väldig tandvärk. Å han jobbade alldeles intill oss så vi - åt i matstuga då - så då - å han hade väl antagligen stora rötter, så tången släppte när hon drog en gång å så tog hon omtag å så släppte'e igen. Å då så sa han - dom sa inte syster åt henne inte, dom kalla'na för fröken Nilsson - varför dom gjorde så vet jag inte - å då sa han fröken får klämma - hon tog - hon ställde sej bakom'en, för jag va dit å bröt jag å - å då tog hon armen runt halsen å klämde åt så man satt fast, stor å stark - å då så sa han fröken får klämma mej ändå sa han bara hon låter tann vara. Men då vart hon elak å tala om för'n att då var inte för te klämma han som hon hjälpte'n, utan då var för te hjälpa'n ta bort tann.... i alla fall då gjorde så ont så han visste inte va han sa. Då mena han på hon fick klämma'n ändå bara ho låta tann vara.

- Var det fri sjukvård och tandvård som ni fick här?

- Jodå då var dä. Ja inte tandvården inte. För tänderna feck vi betala en krona. Men annars var dä fritt. För dom som arbeta åt bolage, inte dom andra inte. Jag minns mamma då hon vart sjuk, hon fick inte fritt. Näej. Å då var jag ända opp te Segerkvist för då var han som var chef å fråga om inte hon kunde få fritt, alldenstund jag arbeta där. Å pappa hade fördärva sej här. Men då hjälptes inte. Då va te lura läkrarna då sa han. Dom hade fäll kanske nån viss summa hos läkrarna. Heller om han sa't bara för te lura mej. Då vet inte jag i. Så så var dä.

- Jaa?

- Ja från början då när vi börja på resonera om att vi skulle vilja ha kooperativt här då var'e en som heta A. N. Pettersson, men nu är ju

han dö som tog initiativet. Han vart också den första ordföranden. Så då gick jag å tog opp namnen på fabriken innan då vart klart att då kunde bildas nå. Dom skrev på allmänt kan jag nästan säga, både på norra å här på. Å sen då sen då vart bildat då vart då olika grupper. Så jag var inte mä i själva huvudstyrelsen ä, utan jag var mä i styrelsen för norra. Där var jag sekreterare i tie år tror jag. Så - å så sen då hade vi ju sammanträden rätta huvudstyrelsen. Å då hade vi sammanträden en gång i måna'n där på norra - enskilt då dom som var mä där. Å sen då så var då ju ett årsmöte som vi va mä på som medlemmarna hade rätt å gå allahop. Då ä väl i stort sett.

- När kom den här affären till då?

- Jaa, jag törs inte säga direkt, genom att man inte har skrive opp nå årtal. Men - den har ju vare bra länge. Å då hade dom brukshandel här kvar en par tre år. Då var bara enbart här på norra från början. Så då kallas vi för medlemsråd, vi som skötte då.

- Och det gick bra för den där kooperativa affären?

- Då gick väldigt bra då. Jag tror då går sämre nu. Ja första årena så kunde dom - då hade vi ju inte nå annat än vill säga aktier man köpte - å då var ju inte många som kunde betala då på en gång heller inte. Så första uppbördsstämma då betala jag då mitt allting, hundra kronor. Så jag var bland dom första, så jag har nummer sex på boken min. Sen tog gumman en buk å, men då var ju bra mycke senare. Så - jaa, i stort sett alltihop då.

- Var fick ni tomt och lokal ifrån?

- Ja då feck vi - då feck dom hyra utav bolage, där på norra, en utav gårdarna som är dänna bakom efter vägen. Som nu är bostäder förstås. Den hade kooperativa många år innan dom byggde där på norra. Så då hade dom byggt där förut. Så dom övertog hela då sen då gått nå - ja kan inte säga, nå tre år eller - å då va brukshandeln som hade där som posten var förut innan han blev flyttad hitopp där som - ja strax oppanför banan, där var brukshandeln, kalla dom den för. Var bolages då då, dom anställde föreståndare å biträden.

- Blev det billigare att handla sedan ni hade fått egen affär?

- Jaa då vart då nog. Men d'ä svårt å säga. Men - nog vart då väl billigare allti. Men nu är då inte billigare än te gå te privat, kan man få nästan lika billigt.

- Ja, det är nog så det.

- Ja nog jämnar de ut sej då å. Men då minns jag till exempel - inte så mycke här men till exempel när Tre kronor vart, kvarna, då blev de stor skillnad på priserna. Då vart då mycke billigare. Å jag minns när Kooperativa fick galoschfabriken - där skilde då, jag tror då va två kronor pare. Då skilde väldigt mycke. Så då var'e mycke delar så där som var. Men nu har'e komme bort alltihop. Om Kooperativa skaffar sej en ny fabrik nu så då märker inte vi. Men då kunde dom betala ut som jag säger fast dom inte hade nå fem procent. Var i bra många år då.